

I. Історико-літературний процес

УДК 82.0-091-055.2

*Боковець Анастасія
(Запоріжжя)*

Лірика Томаса Вайєтта у контексті англійської ренесансної поезії першої половини XVI століття

В статті розглядається широкий спектр творчих надбань англійського поета доби Ренесансу, Томаса Вайєтта, чия лірика тривалий час оцінювалася у літературознавчих колах нижче, ніж поезія його молодшого сучасника, графа Саррі. Робиться акцент на новаторстві лірики Т.Вайєтта, а також на цільності художнього світу його творів.

Ключові слова: сонет, пісня, сатира, епіграма, національна і континентальна традиції, художній світ.

Сер Томас Вайєтт (Sir Thomas Wyatt, 1503–1542), один із найпопулярніших поетів тюдорівської доби, був не лише поетом-піонером, який увів до національної літератури форми сонету, рондо та дантових терцин, а й непересічною особистістю, про яку ще за його життя ходили легенди та анекдоти. Сучасники казали про нього, що він зміг поєднати у собі дотепність та інтелектуалізм видатного гуманіста та філософа сера Томаса Мора із мудрістю сера Томаса Кромвеля – відомого політичного діяча при дворі Генріха VIII. Крім того, широковідомими рисами Вайєтта були мужність та вірність, які, на думку

I. Історико-літературний процес

біографів поета, перейшли до нього у спадок від батьків¹. Тонкий дипломат, талановитий музикант, поет-реформатор і вдумливий вчений, Томас Вайєтт зміг збалансувати у собі палкість та стриманість, амбіційність та скромність². Подібно до Генрі Говарда, графа Саррі, та Філіпа Сідні, він був живим втіленням ренесансного ідеалу поета-придворного. Здається, ним опікувалася сама Фортуна, бо, за влучним виразом А. Еванса, він «...спромігся не втратити голову (в прямому і переносному смислах) навіть у буремні роки правління Генріха VIII»³.

Вітчизняному читачеві відомий майже виключно Вайєтт-сонетист, тому метою цієї наукової розвідки є створення цілісного уявлення про творчість цієї неординарної особистості в контексті тогочасної англійської ренесансної лірики.

Художня спадщина цього поета впродовж століть сприймалася неоднозначно. Молодший сучасник Т. Вайєтта Генрі Говард, граф Саррі (1517–1547), високо цінував внесок свого колеги по перу до скарбниці англійської поезії. У одній із трьох елегій на смерть свого попередника, Г. Говард з глибокою повагою змалював його портрет та навіть поставив його як національного поета вище за Дж. Чосера:

*A hand that taught what might be said in rhyme;
That reft Chaucer the glory of his wit.
A mark, the which (unperfected for time)*

¹ Bell R. Preface to the Poetical Works of Sir Thomas Wyatt / R. Bell. – L. : John W. Parker And Son West Strand, 1854. – P. 11-13, 53-54; Gilfillan G. Memoir and Critical Dissertation / G. Gilfillan // The Poetical Works of Sir Thomas Wyatt. With Memoir and Critical Dissertation. – Edinburgh : Ballantyne and Company, 1855. – P. v-vi; Tillyard E. M. W. Preface to The Poetry of Sir Thomas Wyatt. A Selection and a Study / E. M. W. Tillyard. – Cambridge : The Scholartis Press, 1929. – P. 3-4.

² Tillyard E. M. W. – Op. cit. – P. 12.

³ Evans I. B. A short history of English literature / Sir I. B. Evans. – 9th edition. – Aylesbury : Penguin Books, Hunt, Barnard & Co, Ltd, 1958. – P. 21.

*Some may approach, but never none shall hit.*⁴

Рука, що вчила римувати кожного

Ї забрала славу Чосера навек.

Той еталон, до котрого ще можна

*Наблизитись, але не досягти.*⁵

Про велику популярність Вайєтта серед сучасних йому читачів свідчать також чисельні елегії та епітафії, написані на смерть поета. Крім Саррі, свої вірші його пам'яті присвятили відомі політичні та релігійні діячі, а також поети, які писали латинською мовою. Це, по-перше, такі політики, як Сер Джон Мейсон (1503–1566) – англійський дипломат, таємний агент та член Парламенту, Сер Ентоні Сейнт Леджер (близько 1496–1559) – намісник англійського короля в Ірландії за часів правління Генріха VIII та Сер Томас Челлонер (1521–1565) – літератор і політичний діяч. По-друге, це – поети-латиністи, серед яких відомий антиквар Джон Ліланд (близько 1503/1506–1552), що був названий вченими ХХ століття «батьком історії Англії» та перекладач і релігійний діяч Джон Паркхьорст (1511/12–1574/75), який за часів правління королеви Марії I через свої протестантські погляди був змушений емігрувати на континент, а повернувшись у вітчизну після коронації королеви Єлизавети, з 1560 р. став Єпископом Норвичським.

Єлизаветинський критик Джордж Паттенгем у своєму трактаті «Мистецтво англійської поезії» (1589) називає Т. Вайєтта та Г. Говарда «учнями Петрарки», які «невимушено та ретельно наслідують свого вчителя», а також «першими реформаторами» англійської метрики та стилю, які «очистили» національну «грубу та доморобну манеру писати вірші від вульгарності, що була притаманна

⁴ *Surrey H. Howard, Earl of. The Poetical Works of Henry Howard, Earl of Surrey / H. Howard Surrey. – Boston : Little, Brown and Company, 1854. – P. 60-61.*

⁵ Тут і надалі українські переклади автора статті.

I. Історико-літературний процес

ій раніше». Разом із тим, він зізнається, що йому важко розрізнити поетичні стилі цих двох поетів⁶. Вочевидь, саме з трактату Дж. Паттенгема, чи навіть раніше, з творів Дж. Ліланда (який назвав графа Саррі наступником Т. Вайєтта⁷) починається традиція сприйняття цих двох тюдорівців як нерозривно пов'язаних: як у західно-європейських, так і у вітчизняних наукових розвідках, хрестоматіях та підручниках їхня лірика часто репрезентується поряд. Перші спроби вказати на значні відмінності у ліричних творах двох поетів припадають на ХХ століття, прикладом чого є праці дослідниці А. Острікер⁸.

У XVII та XVIII століттях творчість Т. Вайєтта, як, до речі, і Г. Говарда, була майже забута. У літературно-критичних матеріалах, що почали з'являтися з середини XVIII століття – зокрема, у працях Т. Джиббера⁹ та Т. Вортона¹⁰ – при аналізі їхньої творчості, пальму першості неодмінно віддавали графу Саррі через більшу милозвучність, мелодійність і «гладкість», гідність та «ввічливість» його віршів, у порівнянні з попередником.

Критична рецепція творчої спадщини Томаса Вайєтта та його молодшого сучасника у наукових розвідках XVIII–XIX століть – амбівалентна. Визнання таланту сусідить

⁶ *Puttenham G. The Arte of English Poesie / G. Puttenham / [ed. by G. D. Wilcock, A. Walker]. – Cambridge, 1936. – P. 62-63, 126.*

⁷ *Edwards A.S.G. Henry Howard, Earl of Surrey / A. S. G. Edwards // British Writers / [gen. ed. I. Scott-Kilvert]. – Volume I. William Langland to the English Bible. – New York: Charles Scribner's Sons, 1979. – P. 113.*

⁸ Див. *Ostriker A. Thomas Wyatt and Henry Surrey: Dissonance and Harmony in Lyric Form // New Literary History, 1970. – Vol. 1. – P. 387-405.*

⁹ *Gibber T. The Lives of the Poets of Great Britain and Ireland to the Time of Dean Swift (1753) / Theophilus Gibber. Vol. I. [A Series of Reprints Selected by B. Fabian, E. Mertner, K. Schneider and M. Spevack]. – Hildesheim : Georg Olms Verlagsbuchhandlung, 1968.*

¹⁰ *Warton T. The History of English Poetry from the close of the 11th to the commencement of the 17th century. – New York: G. P. Putnam & Sons, 1870. – P. 628-653.*

тут зі стриманою оцінкою масштабності художніх звершень. Для вчених тих часів поезія цих ранніх поетів-тюдорівців становила, скоріше, історичний інтерес, проте, як влучно зауважив С. Балді, підсвідомо вони порівнювали її з поезією Сідні та Шекспіра, якій віддавали перевагу¹¹.

Суголосної точки зору дотримувалася і більшість дослідників у XIX – першій половині XX століття: Г. Ф. Нотт, Р. Белл, Г. Тейн, Дж. М. Бердан, К. Льюїс. Останньому належать пророчі слова, що зірка слави Вайєтта тільки починає сходити. Разом із тим, К. Льюїс стверджував, що елизаветинці могли б прекрасно впоратися із новою сонетною формою і без «убогої допомоги» цього поета, і що «наряд чи елизаветинський сонет дуже сильно відрізнявся б від того, чим він був, якби Вайєтта зовсім не існувало»¹².

У поодиноких роботах першої половини XX століття (В. Куртопа, Ф. Педелфорда та Е. Тілльярда в Англії, Бернарда тен Брінка в Німеччині, Жана Жуссеранда у Франції), а також у більшості сучасних досліджень, починаючи з другої половини минулого століття, більш високу оцінку (з-поміж двох поетів) почали надавати естетичним досягненням Томаса Вайєтта. У цьому ще один парадокс рецепції творчості цього поета, бо найбільш позитивної характеристики у сучасному літературознавстві надають саме тим рисам Вайєттівської лірики, які критики попередніх епох оцінювали як недоліки його стилю: природність, простота і деяка кострубатість мови та грубуватість почуттів його творів.

Упродовж XX століття написано декілька монографій, присвячених різним аспектам творчості сера Т. Вайєтта.

¹¹ *Baldi S.* Sir Thomas Wyatt / S. Baldi / [translated by F. T. Prince] // *British Writers / General Editor I. Scott-Kilvert. – Volume I. William Langland to the English Bible. – New York : Charles Scribner's Sons, 1979. – P. 97.*

¹² *Lewis C. S.* English Literature of the sixteenth century excluding drama / C. S. Lewis. – Oxford : Clarendon Press, 1965. – P. 224, 230.

I. Історико-літературний процес

Італійський ренесансознавець С. Балді¹³, так само, як і британські вчені Е. К. Чемберс¹⁴, Г. А. Мейсон¹⁵, С. Фолі¹⁶ та Е. Гіл¹⁷, присвятили свої монографії та чисельні наукові розвідки загальній характеристиці творчості цього поета, а також аналізу окремих аспектів його біографії.

Англійська дослідниця Д. М. Росс концентрує свою увагу на характері співвіднесення експліцитного та імпліцитного автора в поезії Т. Вайєтта¹⁸. Ліриці цього літератора в контексті поезії першої половини XVI століття присвячено дослідження А. К. Фоксвелл¹⁹ та Р. Саутголла²⁰.

Сучасний російський ренесансознавець Д. Соколов розглядає творчість сера Томаса Вайєтта в контексті поезій зі славетної збірки «Пісні та сонети», виданої Ричардом Тоттелом у 1557 р. Значна увага у монографії цього вченого приділяється також впливові петраркізму на лірику англійського поета²¹.

¹³ Baldi S. *La Poesia di Sir Thomas Wyatt: Il Primo Petrarchista Inglese* / S. Baldi. – Florence : Felice Le Monnier, 1953. – 262 p.; Baldi S. *Sir Thomas Wyatt...* – Op. cit. – P. 97-112.

¹⁴ Chambers E. K. *Sir Thomas Wyatt and Some Collected Studies* / E. K. Chambers. – London, 1933. – 298 p.

¹⁵ Mason H. A. *Humanism and Poetry in the Early Tudor Period: an essay* / H. A. Mason. – London : Routledge & Kegan Paul, 1980. – P. 203-234; Mason H.A. *Sir Tomas Wyatt. A Literary Portrait: Selected Poems* / H. A. Mason. – Bristol Classical Press, 1986. – 343 p.

¹⁶ Foley S. M. *Sir Thomas Wyatt*. – London, 1990.

¹⁷ Heale E. *Women and the courtly love lyric: The Devonshire MS (BL Additional 17492)* / E. Heale // *Modern Language Review*. – 1995. – N. 90. – P. 296-313.

¹⁸ Див. Ross D. M. *Self-Revelation and Self-Protection in Wyatt's Lyric Poetry* / D. M. Ross. – New York; London, 1988; Ross D.M. *Sir Thomas Wyatt: proverbs and the poetics of scorn* / D. M. Ross // *The Sixteenth Century Journal*. – N. 18(2). – 1987. – P. 201-212.

¹⁹ Foxwell A. K. *A Study of Sir Thomas Wyatt's Poems* / A. K. Foxwell. – London : Russell and Russell, 1964. – 160 p.

²⁰ Southall R. *The Courtly Maker: An Essay on the Poetry of Sir Thomas Wyatt and His Contemporaries* / R. Southall. – Oxford : Blackwell Press, 1964. – 346 p.

²¹ Див. Соколов Д. А. *Текст. Эпоха. Интерпретация: «Песни и сонеты» Ричарда Тоттела и английская поэзия Возрождения* / Д. А. Соколов. – СПб. : ФилФак СПбГУ, 2006. – 336 с.

Українською мовою поезії Томаса Вайєтта почали перекладати лише на початку ХХІ століття (на даний момент існують лише переклади, зроблені Віктором Марачем, з якими можна ознайомитися в Інтернеті²²). Історія російськомовних перекладів цього поета є довшою, і налічує більш ніж 50 років (починаючи з середини минулого століття). Серед поетів, що долучилися до перекладу творів англійця, слід згадати В. Рогова²³, Г. Кружкова²⁴, Г. Русакова²⁵, С. Сухарьова²⁶, С. Шик²⁷, О. Лук'янова²⁸ та В. Ніколаєва²⁹.

І хоча наразі в науковому світі до творчої особистості Томаса Вайєтта виявляється підвищений інтерес, як у реконструкції його біографії, так і в дослідницькій

²² *Марач Віктор*. Окремі вірші зарубіжних поетів / Поетичні Майстерні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://maysterni.com/user.php?id=629&t=1&rub=243&sf=1#16545>. Дата доступу: 11.11.2011.

²³ *Европейские поэты Возрождения*. – М. : Художественная литература, 1974. – С. 463-469; *Английская поэзия в русских переводах (XIV–XIX века) : Сборник* / [сост. М. П. Алексеев, В. В. Захаров, Б. Б. Томашевский] / [на англ. и русск. яз.]. – М. : Прогресс, 1981. – С. 61.

²⁴ *Кружков Г. М.* Лекарство от Фортуны. Поэты при дворе Генриха VIII, Елизаветы Английской и короля Иакова / Г. М. Кружков. – М. : Б.С.Г. – ПРЕСС, 2002. – С. 32-61; *Уайетт Томас. Песни и сонеты* / [пер. с англ. Г. М. Кружкова]. – М. : Время, 2005. – На рус. и англ. яз. – 192 с.

²⁵ *Английский сонет XVI – XIX веков: Сборник* / [сост. А. Л. Зорин] / [на англ. яз. с параллельным русским текстом]. – М. : Радуга, 1990. – С. 63-67.

²⁶ *Уайетт Т.* Сонеты в переводе В. Рогова, С. Сухарева и С. Шик / Т. Уайетт // *Западноевропейский сонет (XIII–XVII века): Поэтическая антология*. – Л. : ЛГУ, 1988. – С. 309-313.

²⁷ *Ibid.* – С. 309-313.

²⁸ *Лукьянов А.* Сэр Томас Уайетт (1503–1542) / А. Лукьянов // *Поэзия.ру*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.poezia.ru/user.php?uname=Lukas>. Дата доступу: 11.11.2011; *Лукьянов А.* Переводы из английской и англоязычной поэзии / А. Лукьянов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://home.divo.ru/lukas/perevod>. Дата доступу: 11.11.2011.

²⁹ *Английские сонеты XVI –XVII веков (перевод – В. Николаев)*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://syntagma.h1.ru/litclub/pub/n20.htm>. Дата доступу: 11.01.2011.

I. Історико-літературний процес

рецепції його творчості все ще залишається багато дискусійних аспектів. Одним із них є питання про виправданість модернізації правопису та пунктуації ліричних творів цього поета. Дослідники та редактори його творів Р. Белл, Дж. Джилфіллан, Е. Тілльярд, К. Муїр, П. Томсон у своїх виданнях модернізували вихідний правопис та пунктуацію³⁰, тоді як літературознавці К. Льюїс³¹ та Р. Фалконер³² вважають, що незмінені тексти не лише краще передають автентичність автора, а й легші для сприйняття сучасними читачами.

Поезії Т. Вайєтта дійшли до наших часів у чотирьох манускриптах (Еджертонському, Девонширському, Арундельському, Блейджівському) та декількох друкованих виданнях. Це – збірки: «Двір Венери» – єдине прижиттєве видання Т. Вайєтта (до якого увійшло 3–5 його віршів), «A Booke of Valettes» та уславлені «Пісні та сонети», більш відомі як Тоттелівська збірка (від імені її видавця). Окремим друком у 1549 році вийшли також парафрази покайних псалмів Вайєтта.

Останнім часом у наукових колах все частіше підіймається питання щодо авторства багатьох ліричних творів, які увійшли до анонімних манускриптів. Дотепер немає чіткої ідентифікації навіть стосовно хрестоматійних віршів, що зазвичай вважаються плодом творчості

³⁰ Див. відповідно *Poetical Works of Sir Thomas Wyatt* / [ed. by R. Bell]. – London : John W. Parker and Son West Strand, 1854. – 252 p.; *The Poetical Works of Sir Thomas Wyatt. With Memoir and Critical Dissertation by the Rev. George Gilfillan.* – Edinburgh : Ballantyne and Company, 1855. – 212 p.; *The Poetry of Sir Thomas Wyatt. A Selection and a Study* / By E. M. W. Tillyard, University lecturer in english and late fellow of Jesus College. – Cambridge : The Scholartis Press, 30 Museum Street, London, 1929. – 180 p.; *The Collected Poems of Sir Thomas Wyatt* / [ed. by K. Muir and P. Thomson]. – Liverpool : Liverpool University Press, 1969. – 481 p.

³¹ *Lewis C. S.* – Op. cit. – P. 223.

³² *Falconer R.* *A Reading of Wyatt's «Who so list to hunt»* / R. Falconer // *A companion to English Renaissance Literature and Culture* / [ed. by M. Hattaway]. – Oxford : Blackwell Publishing, 2006. – P. 177.

корифеїв ренесансної поезії – Т. Вайєтта та Г. Говарда. Прикладом можуть слугувати ліричні твори поета Т. Вайєтта «Whoso list to hunt»³³ та графа Саррі «Caesar when that the traitor of Egypt»³⁴, жоден з яких не підписаний у манускриптах та приписувався згаданим поетам лише на основі Тоттелівської збірки. Про недостатню достовірність цього історичного документа свідчить, принаймні, той факт, що вірш «Like as the wind», який у Тоттелівській збірці, а також в одному з манускриптів (Парк-Гіллівському) відносять до літературної спадщини графа Саррі, в іншому манускрипті (Харлейянському) він підписаний іменем Т. Вайєтта³⁵. Щодо віршів з власного (Еджертонського) манускрипту останнього, то, з точки зору Р. Саутголла, факт приналежності його поетові зовсім не засвідчує його авторство по відношенню до усіх включених у манускрипт художніх творів. Р. Саутголл додає, що про Т. Вайєтта, беручи до уваги сучасні дослідження, можна казати не як про конкретну історичну особистість, а як про частину «корпусу ранньої тюдорівської поезії»³⁶.

Існує припущення, що редакцію здійснювали дві людини: видавець Р. Тоттел та поет Н. Грімалд, чії вірші також увійшли до збірки окремим розділом. У критичних колах немає однозначного ставлення до їхньої роботи. Дослідниця Д. Гендерсон наголошує на тому, що ці правки були важливим кроком на шляху до модернізації дещо

³³ Harrier R. C. The Canon of Sir Thomas Wyatt's Poetry / R. C. Harrier. – Cambridge : Harvard University Press, 1975. – P. 104-105.

³⁴ Carlson D. R. The Henrician Courtier Writing in Manuscript and Print: Wyatt, Surrey, Bryan, and Others / D. R. Carlson // A Companion to Tudor Literature / [ed. by K. Cartwright]. – A John Wiley & Sons, Ltd., Publication, 2010. – P. 162-163, 174.

³⁵ Ibid. – P. 173.

³⁶ Southall R. – Op. cit. – P. 2-4.

I. Історико-літературний процес

застарілого поетичного стилю³⁷. З іншого боку, дехто з сучасних ренесансознавців вважає редакторські версії Тоттела менш вдалими, ніж оригінали. Так, відомий культуролог Е. Тілльярд, називає їх «гладкішими, регулярнішими та нуднішими». Порівнюючи Тоттелівські варіанти поезій Т. Вайєтта із манускриптними, дослідник хоча і погоджується, що редактор збірки зробив добру послугу поетові, бо ознайомив читачів із його лірикою, та, разом із тим, зауважує, що той також зробив і погану послугу, адже не включив до збірки велику кількість кращих вайєттівських творів³⁸. Літературознавець К. Сегал вважає, що краса невідредагованої поезії згадуваного лірика частково полягає у тому, що його особисте горе та розчарування не є експліцитним, тоді як у редакції Тоттела воно більш явне³⁹. Дослідник М. Зауер також доводить той факт, що назви, які редактор давав віршам, іноді не відповідають реальному змісту художніх творів. Прикладом невірного прочитання Тоттелом поезій може слугувати сонет Т. Вайєтта «The Pillar Perished Is Whereto I Leant», перший катрен якого є перекладом 269 сонету Петрарки:

*Rotta è l'alta colonna e 'l verde lauro
che facean ombra al mio stanco pensiero;
perduto ò quel che ritrovar non spero
dal borrea a l'austro, o dal mar indo al mauro*⁴⁰.

³⁷ Henderson D. E. Love Poetry / D. E. Henderson // A companion to English Renaissance Literature and Culture / [ed. by M. Hattaway]. – Oxford : Blackwell Publishing, 2006. – P. 382.

³⁸ Tillyard E. M. W. – Op. cit. – P. 52.

³⁹ Segall K. «The Lover Showeth How He Is Forsaken Of Such As He Sometime Enjoyed» by Thomas Wyatt (1557) / Kreg Segall // The Facts On File Companion to British Poetry Before 1600 / [ed. by M. M. Sauer]. – N. Y. : Facts On File, 2008. – P. 253-254.

⁴⁰ Canzoniere (Rerum vulgarium fragmenta) / Rotta è l'alta colonna e 'l verde lauro. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://it.wikisource.org/wiki/Canzoniere_\(Rerum_vulgarium_fragmenta\)/Rotta_%C3%A8_l%27alta_colonna_e_%27l_verde_lauro](http://it.wikisource.org/wiki/Canzoniere_(Rerum_vulgarium_fragmenta)/Rotta_%C3%A8_l%27alta_colonna_e_%27l_verde_lauro). Дата доступу: 09.11.2011.

Мій стовп упав, а з ним гінка Лаврина,

*The pillar perish'd is whereto I leant,
The strongest stay of my unquiet mind;
The like of it no man again can find,
From east to west still seeking though he went...*⁴¹

Як зауважує М. Зауер, вірш відомого італійця був написаний на смерть його друга та патрона Джованні Колонни, чиє прізвище у перекладі означає: «стовп, колонна». Р. Тоттел дає вайєттівському перекладу назву: «The lover laments the death of his love» («Закоханий нарікає на смерть своєї коханої»). Якщо Т. Вайєтту була відома історія італійського сонету, то і свій вірш він, скоріш за все, присвятив Томасу Кромвелю, людині, яка відіграла у житті поета таку ж роль, як Дж. Колонна у житті великого італійського сонетиста. Втім, такої неточності редактор збірки міг припуститися свідомо, через питання цензури, бо, як відомо, Т. Кромвеля було страчено за наказом монарха⁴².

На сьогодні не існує загально визнаної класифікації творчості Т. Вайєтта. Літературний критик середини ХІХ ст. Дж. Джилфіллан розподілив лірику цього поета на три розділи: любовна поезія, сатири та псалми⁴³. Укладачі енциклопедії Британніка скоротили цю класифікацію до двох розділів. До першого віднесено любовну лірику:

*В чьому затінку помріяти я міг,
Ураз погублених, не віднайти вже їх
Ні в жаркій Індії, ні в краї сараціна.
Упав той стовп, що так підтримував завжди,
Тверда підпора для бунтарського ума,
Подібного до нього не знайти,
Хоч з заходу на схід шукати б мав...*

Українськкі переклади Ф. Петрарки, здійснені А. Перепадею, подаються за книгою: *Петрарка Ф. Канцоньєре* / [пер. з іт. А. Перепаді]. – Харків: Фоліо, 2008. – С. 209-210.

⁴¹ *The Poetical Works of Sir Thomas Wyatt* / [ed. by J. Yeowell]. – London : George Bell and Sons, 1904. – P.18.

⁴² *Sauer M. M. The Pillar Perished Is Whereto I Leant by Thomas Wyatt (1557)* / M. M. Sauer // *The Facts On File Companion to British Poetry Before 1600* / [ed. by M. M.Sauer]. – New York : Facts On File, Inc., 2008. – P. 331-332.

⁴³ *Gilfillan G.* – Op. cit. – P. xv.

I. Історико-літературний процес

пісні, вірші, сонети та рондо. До другого – сатири разом із псалмами⁴⁴.

Широкому колу читачів сер Т. Вайєтт відомий насамперед як поет, який прищепив до дерева англійської поезії благородний жанр сонету, визнаним майстром якого був італієць Ф. Петрарка. Тривалий час за британським автором була закріплена репутація «першого англійського петраркіста». У сучасному літературознавстві постає питання, чи правомірно вважати Т. Вайєтта наслідувачем славетного співця Лаури. З класичної точки зору, Томаса Вайєтта можна назвати лише «поганим учнем» великого італійця, бо англієць брав форми Петрарки, а стиль і суть – у Дж. Чосера та французьких куртуазних поетів⁴⁵.

З-поміж 32-х написаних Вайєттом сонетів 13 є більш-менш близькими переспівами Петрарки. Іноді Вайєтт перекладає лише окрему частину сонету Петрарки («The pillar perish'd is whereto I leant...», 269 сонет Петрарки), чи трансформує сонет в іншу форму ліричного твору (наприклад, рондо «Go, burning sighs, unto the frozen heart...» як варіація 153 сонету Петрарки):

Thomas Wyatt

*Go, burning sighs, unto the frozen heart,
To break the ice, which pity's painful dart
Might never pierce; and if that mortal prayer
In heaven be heard, at least yet I desire
That death or mercy end my woful smart.
Take with thee pain, whereof I have my part,
And eke the flame from which I cannot start,
And leave me then in rest, I you require.
Go, burning sighs, fulfil that I desire,
I must go work, I see, by craft and art,
For truth and faith in her is laid apart:
Alas, I cannot therefore now assail her,*

⁴⁴ Britannica. Encyclopedia / 11th Edition. – 1911. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.1911encyclopedia.org/Sir_Thomas_Wyat_\(Poet\)](http://www.1911encyclopedia.org/Sir_Thomas_Wyat_(Poet)). Дата доступу: 09.09.2010.

⁴⁵ Кружков Г. М. Лекарство от Фортуны... – Цит. вид. – С. 42.

*With pitiful complaint and scalding fire,
That from my breast deceivably doth start.
Go burning sighs!*⁴⁶

CLIII, Francesco Petrarca

*Ite, caldi sospiri, al freddo core,
rompete il ghiaccio che pietà contende,
e se prego mortale al ciel s' intende
morte o mercé sia fine al mio dolore.
Ite, dolci penser', parlando fore
di quello ove 'l bel guardo non s'estende:
se pur sua asprezza o mia stella n'offende
sarem fuor di speranza e fuor d'errore.
Dir se pò ben per voi, non forse a pieno,
che 'l nostro stato è inquieto e fosco,
sí come 'l suo pacifico e sereno.
Gite securi omai, ch'Amor ven vosco,
e ria fortuna pò ben venir meno,
s' ai segni del mio sol l' aere conosco.*⁴⁷

⁴⁶ The Poetical Works of Sir Thomas Wyatt / [ed. by J. Yeowell]. – Op. cit. – P. 24.

*Летить, зітхання, в серце крижане,
Щоб лід зламати, той, що не проб'є
Вже співчуття; якщо ж молитву цю
На небесах почують, то прошу
Я смерть чи милосердя для себе.
Беріть з собою біль, що не мине,
І полум'я, в якому я увесь,
Й залиште мені спокою красу.
Летить, зітхання, бо я вас прошу,
Я ж працюватиму тепер лише,
Бо правда й вірність ворогують все:
Тому не зможу я її саму
Моїми скаргами все катувати тут,
Хоч вириваються вони з моїх грудей.
Летить, зітхання!*

⁴⁷ Francesco Petrarca – Opera Omnia >> Canzoniere. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://digilander.libero.it/il_petrarca/petrarca_canzoniere.html. Дата доступу: 10.10.2011.

*Палке зітхання, йди до замку серця,
Від криги хай відтане Вболівання!
Лети аж до небес, моє ридання, –
Хай смерть чи ласку являть страстотерцю.
Гаряча думко, просвіти у герці
Того, хто схаменеться хоч востаннє.
І якщо доля знову не обмане,*

I. Історико-літературний процес

Англійський поет не копіює прийоми видатного італійського сонетиста: він перебудовує послідовність рим, уводить у вірш нові образи, розширює тематичний спектр. Вже у творчості цього раннього тюдорівського поета починає формуватися англійський варіант сонету: 3 катрени та епіграматичний фінальний двовірш. І хоча батьком англійської форми сонету прийнято вважати графа Саррі, проте деякі дослідники лірики Т. Вайєтта наголошують на тому, що честь розвитку шекспірівської форми сонету майже цілком належить старшому з двох поету⁴⁸.

Сонети Вайєтта, так само як їхні італійські взірці, поділяються на октаву та секстет, проте наприкінці сонету з'являється двовірш, ще не відокремлений від музики рим секстету. Тож здобуток Г. Говарда полягав у тому, що він зміг прислухатися до специфіки англійської мови (яка, у порівнянні з італійською, вважається більш бідною на рими) та ввів окреме римування у кожний катрен сонетів. Втім, форма Вайєтта, хоч і мала математично правильний вигляд, проте, з точки зору просодії, була не завжди вірною. В італійському сонеті ідея набуває найбільшої сили наприкінці октави, а у сексеті поступово згасає, пропонуючи, у врівноваженій поліфонії, рішення проблеми, «приємне для вуха, переконливе для розуму»⁴⁹. Це явище носить назву вольти – сюжетного повороту, який часто маркує зміну рим, а також свідчить про наближення

*Ми відшукаєм до рятунку дверці.
Чи може мисль переконать мене,
Що наше житов'я – якесь похмуре,
Зате її – погідне і ясне.
Отож рушай ти в путь уже з Амуром,
І всяке лихо, може. Нас мине,
Як світоч помагає без зажури.
Петрарка Ф. Канцоньєре. – Цит. вид. – С. 140.*

⁴⁸ Tillyard E. M. W. – Op. cit. – P. 27.

⁴⁹ Rhys E. The Channels of English Literature. Lyric Poetry / E. Rhys. – London and Toronto : J. M. Dent & Sons LTD, 1913. – P. 122.

вірша до його закінчення. І хоча багатьом сонетам Вайєтта теж притаманна вольта, проте у нього вона може зустрічатися після будь-якого катрена, тоді як в італійському сонеті – лише після дев'ятого рядка⁵⁰. Враховуючи цей факт, ренесансознавець Е. Райз зазначає, що заключний двовірш Вайєттівських сонетів, вже запізно, немовби «... намагається виправити сонет, гармонізувати октаву і секстет»⁵¹. В той же час інший сучасний науковець, М. Зауер, доводить, що подібне структурування сонету могло бути свідомим і додавало певної виразності його творам. Так, відомий сонет «Whoso List To Hunt» можна назвати «перевернутим», бо в його октаві репрезентовано результат сонету (виснажливе переслідування мисливцем лані), а в сексеті міститься його каталізатор (ліричний герой бачить лань). Зазвичай логіка у сонетах протилежна⁵². В особливостях римування не менш відомого сонету Вайєтта, «My galley chargèd with forgetfulness», професор М. Зауер вбачає віддзеркалення безупинного руху уперед безпощадних гребців на галері життя, про що і йдеться у вірші⁵³.

Ставлення науковців до сонетного доробку Т. Вайєтта неоднозначне. Одні дослідники вважають його сонети найбільш зрілими у художньому надбанні цього поета. Так, Е. Райз бачить у Вайєттівських сонетах-перекладах з різних італійських авторів певну лише йому одному притаманну англійську грацію. Також він стверджує, що Вайєтт одним із своїх сонетів (сонет-переклад з Серафіно

⁵⁰ Sauer M. M. Volta / M. M. Sauer // The Facts On File Companion to British Poetry Before 1600 / [ed. by M. M. Sauer]. – New York : Facts On File, Inc., 2008. – P. 452.

⁵¹ Rhys E. – Op. cit. – P. 122.

⁵² Sauer M. M. «Whoso List To Hunt» Sir Thomas Wyatt (1557) / M. M. Sauer // The Facts On File Companion to British Poetry Before 1600 / [ed. by M. M. Sauer]. – New York : Facts On File, Inc., 2008. – P. 465-466.

⁵³ Sauer M. M. «My galley chargèd with forgetfulness» Sir Thomas Wyatt (1557) / M. M. Sauer // The Facts On File Companion to British Poetry Before 1600 / [ed. by M. M. Sauer]. – New York : Facts On File, Inc., 2008. – P. 250.

I. Історико-літературний процес

Коміно (Serafino Comino) – «My hart I gave thee, not to do it rain») започаткував традицію написання любовних сонетів (amoristic sonnets) в англійській поезії⁵⁴. Інші ренесансознавці (К. Льюїс, Е. Тілльярд) вважають, що краще б Вайєтт не вводив до англійської літератури сонетний жанр, «... бо, зробивши це, він здобув собі славу у підручниках ціною популяризації того класу віршів, який надає його поетичним силам найменше честі»⁵⁵.

Ці ренесансознавці, як і більшість дослідників творчості Вайєтта, вищу оцінку надають іншим ліричним жанрам, у яких творив цей поет, насамперед його пісням, велика кількість яких, згідно з дослідженнями В. Мейнарда, призначалася для виконання під супровід лютні, якою сам поет володів бездоганно⁵⁶. Самі тексти пісень надзвичайно мелодичні:

*Forget not yet the tried intent
Of such a truth as I have meant;
My great travail so gladly spent,
Forget not yet!*⁵⁷

*Не забувай моїх бажань,
І вірності не забувай;
Й моє служіння пам'ятай,
Не забувай!*

Літературний критик ХІХ століття Дж.Джилфіллан характеризує Вайєттівські пісні як маленькі витвори мистецтва, кожен з яких, «... здається, був спочатку вирізьблений на корі лісового дерева, чи написаний на піску вздовж морського узбережжя, а потім вже перенесений у його безсмертну поезію»⁵⁸. Інший дослідник, Е. Тілльярд не поділяє цілковито захоплення свого

⁵⁴ Rhys E. – Op. cit. – P. 121.

⁵⁵ цит. Е.Тілльярда – Tillyard E. M. W. – Op. cit. – P. v.

⁵⁶ Maynard W. The Lyrics of Wyatt: Poems or Songs? / W. Maynard // Review of English Studies. – N.S., 1956. – Vol. 16. – P. 1-13, 245-257.

⁵⁷ The Poetical Works of Sir Thomas Wyatt / [ed. by J. Yeowell]. – Op. cit. – P. 123.

⁵⁸ Gilfillan G. – Op. cit. – P. xvi.

попередника та зауважує, що пісні Т. Вайєтта (в залежності від їх розміру) могли бути незграбними та нудними. Проте кількість гарних пісень, у яких присутня принаймні іскра таланту, у його творчості достатня, щоб довести, що поет був здатен на більше, і що вони не були лише поодинокими прикладами⁵⁹. У своїх піснях цей лірик спромігся синкретично поєднати національні та континентальні ліричні форми і традиції.

Окрім сонету, Т. Вайєтт увів до англійської поезії ще декілька континентальних ліричних жанрів, які, однак, не змогли в ній прижитися надовго. Це, по-перше, французькі рондо⁶⁰ та віреле⁶¹. Більшість з цих творів, на думку Е. Тіллерда, через поєднання у собі англійської національної метрики з петраркістськими образами, виявилися невдалими, незграбними та гротескними. За висловлюванням дослідника, дещо смішно бачити світські пишномовні образи Петрарки, що «котяться, наче візок пивовара, підстрибуючи на каменях»⁶².

По-друге, Т. Вайєтт запроваджує в англійській поезії оригінальну модель, що поєднує елементи жанрів французької балади (ballade), англійської «ballette» (пісні, покладеної на музику) та італійської петраркістської балади. У цьому ліричному жанрі, що став дуже популярним при дворі Генріха VIII, Вайєтт, як вважає сучасний італійський ренесансознавець С. Балді, був найкращим поетом свого часу⁶³.

⁵⁹ Tillyard E. M. W. – Op. cit. – P. 31.

⁶⁰ Рондо (від французького *rondeau* – «круглий») – жанрово-строфічна організація вірша, що має різні модифікації. Характерною рисою для усіх модифікацій є наявність повторюваних рядків чи початкових слів першого рядка, через що утворюються скорочені рядки, які не римуються з іншими.

⁶¹ Віреле – фіксована строфічна поетична форма, що виникла в XIV ст. у Франції, й часто клалася на музику. Вірш починається та закінчується рефреном, має три строфи, між якими теж є рефрени.

⁶² Tillyard E. M. W. – Op. cit. – P. 26.

⁶³ Baldi S. Sir Thomas Wyatt. – Op. cit. – P. 106-107.

I. Історико-літературний процес

Ще один ліричний жанр, у якому писав Т. Вайєтт – епіграма. В його епіграмах відчутні відголоски різних традицій: як античної (зокрема, трагедії Сенеки «Фієст»), так і національної (творчість Дж. Скелтона) та тогочасної континентальної: французької, що йде від Клемана Маро та італійської – від творчості Серафіно Аквілано⁶⁴. На думку С. Балді, Вайєттові переклади з Серафіно більш вдумливі та глибокі, ніж оригінал, бо Вайєтт був поетом кращим за свого італійського вчителя. Все ж таки, за темпераментом англієць ближчий до Серафіно, ніж до Петрарки. Так, одна з характерних рис лірики Аквілано (його випадки проти жінок) знаходить своє відображення навіть у тих поезіях Т. Вайєтта, які не є перекладеними з італійської. Їх «...взаємодія свідчить про єдність духу, у якій Серафіно – більш вправний, а Вайєтт – більш сильний поет»⁶⁵.

Для своїх епіграм Вайєтт здебільшого використовує форму, в якій написано «Strambotti» Серафіно – десяти-складні октави зі схемою римування: abababcc⁶⁶. Іноді його епіграми складаються з сімох рядків. Епіграми Вайєтта не є уїдливіми дотепними рядками. Зазвичай це – окремих образ чи парадокс, який набуває жвавого зображення. У порівнянні з сонетами, вони кращі ритмічно, хоча менш емоційні та елегантні. Втім, у них часто трапляються поетичні несподіванки, зазвичай притаманні пісням. Не усі епіграми англієця схожі на поетичні дрібнички, адресовані дамам. Серед них є і вдумливі, серйозні, красномовні, виразні, повні жвавих почуттів, біографічні епіграми: «Tagus, farewell», «Within

⁶⁴ Sanders A. The Short Oxford History of English Literature / A. Sanders. – Oxford : Clarendon Press. – P. 89; Baldi S. Sir Thomas Wyatt. – P. 110.

⁶⁵ Baldi S. Sir Thomas Wyatt. – Op. cit. – P. 110.

⁶⁶ Child H. H. The New English Poetry / H. H. Child // The Cambridge history of English and American literature : An encyclopedia in Eighteen Volumes / [ed. by A. W. Ward & A. R. Waller]. – N. Y. : G. P. Putnam's Sons, 1921. – Volume 3. – Part VIII. – P. 9.

my breast», «Lux, my fair falcon», «Sighs are my food»⁶⁷. Наприклад, в одній з найвідоміших своїх епіграм – «Tagus, farewell» – поет тріпотливо висловлює свої патріотичні почуття:

*Tagus, farewell! that westward with thy streams
Turns up the grains of gold already tried
With spur and sail, for I go seek the Thames
Gainward the sun that shewth her wealthy pride,
And to the town which Brutus sought by dreams,
Like bended moon doth lend her lusty side.
My king, my country, alone for whome I live,
Of mighty love the wings for this me give.*⁶⁸

*Ти прощавай, Тежу, неси на схід
І далі струмені між берегів злотих,
Мені ж вертатися до Темзи слід,
Що проти сонця пишністю блищить,
До міста, яке бачив Брут вві сні,
Що, наче місяць, сяє на землі.
Мої правитель і країна – я для них
Живу й знаходжу сили, щоб служити!*

Автобіографічного забарвлення набувають у Т. Вайєтта також епістолярні сатири, хоча вони були не самостійними творами, а перекладами (чи, скоріш, імітаціями) з Горація та Луїджі Аламанні. Італійська модель, взята за основу другої сатири Вайєтта, вдумливо асимільована: англієць переадресовує сатири своєму другові Джону Пойнцу⁶⁹, переносить дію з Провенції до Кенту, а коли згадує про зиму, радіє, що може піти на полювання, тоді як Аламанні з полегшенням зітхає, що не повинен більше виходити з дому, оскільки залишив двір. У сатирах Вайєтта змальована приємна англійська сільська атмосфера так просто, немовби вони були оригінальними творами⁷⁰:

⁶⁷ Tillyard E. M. W. – Op. cit. – P. 29-30.

⁶⁸ The Collected Poems of Sir Thomas Wyatt. – Op. cit. – P. 210.

⁶⁹ Кружков Г. М. Лекарство от Фортуны... – Цит. вид. – С. 59.

⁷⁰ Lewis C. S. – Op. cit. – P. 226.

I. Історико-літературний процес

*This maketh me at home to hunt and to hawk,
And in foul weather at my book to sit;
In frost and snow then with my bow to stalk;
No man doth mark whereso I ride or go:
In lusty leas at liberty I walk.
And of these news I feel nor weal nor woe...*
(Уривок з першої сатири «Mine own John Poynz») ⁷¹.

*Тепер я часто полювати зміг,
У непогоду – з книгою сидіти;
В мороз – за дичиною, через сніг;
Ніхто не стежить, де весь день я буду:
А я гуляю по своїй землі.
Й ні радості не відаю, ні туги...*

Ставлення до сатир Вайєтта у наукових колах дуже не одностайне. Такі вчені як Е. Тільярд та Дж. Сейнтсбері ⁷² наголошують на тому, що ці твори, якщо порівнювати їх із кращими піснями поета, можна вважати невдалими. Це зумовлено тим, що Вайєтт використовував для написання сатир новий для себе і англійської поезії метр, яким він ще не володів досконально: терцини. Через брак досвіду у цьому розмірі складається враження, ніби він прагнув чогось, сам не знаючи, чого ⁷³.

З іншого боку, дослідники Дж. Джилфіллан ⁷⁴, А. Фоксвел ⁷⁵, Дж. Бердан ⁷⁶, К. Гобсон ⁷⁷, Г. Чайлд ⁷⁸, Д. Старкі ⁷⁹ вважають вайєттівські сатири зрілими та

⁷¹ The Collected Poems of Sir Thomas Wyatt. – Op. cit. – P. 230.

⁷² *Saintsbury G. A history of English prosody: from the twelfth century to the present day / G. Saintsbury. – Vol. 1. – Russell & Russell, 1961. – P. 311-312.*

⁷³ *Tillyard E. M. W. – Op. cit. – P. 44.*

⁷⁴ *Gilfillan G. – Op. cit. – P. xvi.*

⁷⁵ *Foxwell A. K. – Op. cit. – P. 88-89.*

⁷⁶ *Berdan J. M. Early Tudor Poetry, 1485–1547 / J. M. Berdan. – The Macmillan Company, 1920. – P. 479.*

⁷⁷ *Hobson C. Z. Country Mouse and Towny Mouse: Truth in Wyatt / C. Z. Hobson // Texas Studies in Literature and Language. Vol. 39. – Texas, 1997. – P. 230-258.*

⁷⁸ *Child H. H. – Op. cit. – P. 7-8.*

⁷⁹ *Starkey D. The Court: Castiglione's Ideal and Tudor Reality / D. Starkey // Journal of the Warburg and Courtauld Institutes. – N. 45. – 1982. – P. 234.*

досконалыми творами. Так, Д. Старкі наголошує на тому, що в політичному плані його сатири знаходяться на тому ж рівні, що й «Утопія» (1516) Т. Мора та «Придворний» (надр. 1524) Б. Кастільйоне – вони балансують між двором та гуманізмом, служінням державі та правді⁸⁰. Розвиваючи цю думку, професор К. Гобсон додає, що, на відміну від твору Т. Мора, у першій і третій сатирах Т. Вайєтта хоча й виникає традиційна опозиція «філософія – служба при дворі», проте вона не проявлена експліцитно; а приховування правди сприймається у цих творах як ціна за службу при дворі. Цей акцент на небезпеці, яка чекає на людину, що говоритиме правду, створює більш радикальну критику придворного життя⁸¹.

На високу оцінку заслуговує також і підвищена емоційність цих сатир – риса, характерна для творчості Т. Вайєтта взагалі та названа деякими літературознавцями найбільшим досягненням цього поета. За словами британського дослідника Г. Чайлда, сонети, епіграми та сатири Вайєтта – перші приклади свідомої праці над метрикою та формою, яку надихала поетична уява та крик душі. Уперше серце закоханого, у тисячах форм та настроїв, стає суб'єктом поезії, яка набуває особистісного, інтроспективного характеру⁸².

Щодо часу написання сатир, то це питання все ще залишається відкритим. Дослідники називають дві ймовірні дати їх написання: чи то у 1536–1537 рр.⁸³, чи то

⁸⁰ Ibid. – P. 234.

⁸¹ Hobson C. Z. – Op. cit. – P. 252.

⁸² Child H. H. – Op. cit. – P. 7-8.

⁸³ Tillyard E. M. W. – Op. cit. – P. 7; Wyatt T. The Complete Poems / Sir T. Wyatt / [ed. by R. A. Rebholz]. – Harmondsworth : Penguin, 1978 , rept. 1988; The Collected Poems of Sir Thomas Wyatt / [ed. by K. Muir and P. Thomson]. – P. 240; Mason H.A. Humanism and Poetry... – Op. cit. – P. 203-234; Hill C.A. «Mine Own John Pains» by Sir Thomas Wyatt / C. A. Hill // The Facts On File Companion to British Poetry Before 1600 / [ed. by M. M. Sauer]. – New York : Facts On File, Inc., 2008. – P. 276-277.

I. Історико-літературний процес

зимою 1541 р.⁸⁴ При цьому, англієць А. Мейсон зазначає, що третя сатира була написана через чотири-п'ять років після перших двох⁸⁵. Ренесансознавець Е. Евершед не обмежує час написання сатир конкретною датою і називає увесь період з 1536 по 1542 рр.⁸⁶ Альтернативний варіант пропонує Д. Старкі: 1538–1539 рр.⁸⁷ Якими б не були точні дати написання цих творів, більшість вчених погоджується, що сатири відносяться до зрілого періоду творчості поета і написані, скоріш за все, після його звільнення з Тауера, коли він мав можливість кілька місяців пожити у селі, в рідному Кенті.

Приблизною є і дата написання парафразів псалмів Давидових (що створювалися на основі прозаїчної версії П'єтро Аретіно): проміжок часу між 1540 і 1542 рр.⁸⁸ Ці поетичні твори досліджувалися як літературознавцями, так і релігієзнавцями⁸⁹. Надзвичайно високу оцінку надають цим творам ренесансознавці А. Фоксвел⁹⁰ та Дж. Джилфіллан⁹¹. Так, А. Фоксвел стверджує, що в них наявні усі сильні сторони Вайєтта: «багатство мови, енергійна та ясна думка, що знаходить прекрасне моральне вираження... Іноді він досягає містичного бачення, що стане єдиною сферою поезії та єдиною реальністю життя для В. Блейка.»⁹² Е. Тілльярд не поділяє

⁸⁴ *Gilfillan G.* – Op. cit. – P. xiv; *Mason H.A.* Humanism and Poetry... – Op. cit. – P. 203-234.

⁸⁵ *Mason H. A.* Humanism and Poetry... – Op. cit. – P. 203-234.

⁸⁶ *Evershed E.* Sir Thomas Wyatt (1503–1542) / E. Evershed // The Facts On File Companion to British Poetry Before 1600 / [ed. by M. M. Sauer]. – New York : Facts On File, Inc., 2008. – P. 478.

⁸⁷ *Starkey D.* – Op. cit. – P. 232-239.

⁸⁸ *Tillyard E. M. W.* – Op. cit. – P. 10; *Gilfillan G.* – Op. cit. – P. xiv.

⁸⁹ Див., приміром, дисертацію К. Л. Кінгу: *King'oo C.L.C.* David's «fruytfull saynges»: The Penitential Psalms in late-medieval and early-modern England / C. L. C. King'oo. – University Of Pennsylvania, 2005. – 167 p. – 3179719.

⁹⁰ *Foxwell A. K.* – Op. cit. – P. 98; *The Poems of Sir Thomas Wiat* / [ed. by A. K. Foxwell]. – In 2 vols. – London, 1913. – Vol. 1. – P. 136.

⁹¹ *Gilfillan G.* – Op. cit. – P. xvi.

⁹² *The Poems of Sir Thomas Wiat* / [ed. by A. K. Foxwell]. – Op. cit. – P. 136.

цього захоплення, кажучи, що в цілому, з поетичної точки зору, ці роботи не бездоганні, це – просто академічні справи, що були «...покаянними не лише за назвою, а й для тих, хто мав би їх читати»⁹³. Х. Сміт називає ці псалми романтичними, бо вони не стільки концентруються на гріховності, скільки на пастках, у які придворного може завести хтивість⁹⁴.

Згідно з останніми сучасними дослідженнями, зміст парафразів міг мати пряме відношення до біографії як самого Т. Вайєтта⁹⁵, так і короля Генріха VIII, а отже, читатися як прихована критика вчинків монарха⁹⁶. Підтвердженням останньої точки зору можуть служити слова з епітафії на смерть Т. Вайєтта, написаної Г. Говардом. У ній молодший поет не лише звеличує покаянні псалми свого попередника, а й закликає: «...*Rewlers may se, in a myrroure clere / The bitter frewte of false concupiscence...*»⁹⁷ («Неначе в дзеркалі, правителі, знайдіть / Гіркі плоди, які приносить хтивість...»). І потім висловлює надію на те, що «*In Princies hartes goddess scourge uprynted depe / Myght them awake out of their synfull slepe.*»⁹⁸ («Добро у серце влучить Королю, / І від гріховного розбудить сну»).

⁹³ Tillyard E. M. W. – Op. cit. – P. 49.

⁹⁴ Smith H. English metrical Psalms in the sixteenth century and their literary significance / H. Smith. // *Huntington Library Quarterly*. – N. 9. – 1946. – P. 262.

⁹⁵ Walker G. Writing under Tyranny: English Literature and the Henrician Reformation / G. Walker. – Oxford : Oxford University Press, 2005. – P. 351-376.

⁹⁶ Campbell T. P. Henry VIII and the Art of Majesty: Tapestries at the Tudor Court / T. P. Campbell. – New Haven : Yale University Press, 2007. – 419 p.; Hammond G. Translations of the Bible / G. Hammond // *A companion to English Renaissance Literature and Culture* / [ed. by M. Hattaway]. – Oxford : Blackwell Publishing, 2006. – P. 171; Carlson D. R. – Op. cit. – P. 154.

⁹⁷ Thomson P. Thomas Wyatt: the critical heritage / P. Thomson. – Routledge, 1996. – P. 28.

⁹⁸ Ibid. – P. 28.

I. Історико-літературний процес

Художній світ сатир Т. Вайетта є своєрідним. Дж. Джилфіллан, порівнюючи їх із сатиричними творами Свіфта та Байрона, доходить висновку, що, на відміну від суворого та ворожого погляду більш пізніх літераторів, Вайєттівський погляд на світ є доброзичливішим. Вайєтт і світ, деякою мірою, справді ворогують, проте «тиснуть одне одному руки перед тим, як назавжди розійтися своїми шляхами у різні боки». Його сатири нагадують «зрілу закваску духа, немовби смак сливи чи терну після першого морозу. Вже немає гніву, немає злоби, а лише трішки гіркоти»⁹⁹. Ренесансознавець С. Балді погоджується з цією точкою зору лише стосовно першої сатири. Тоді як у другій та третій він вбачає яскраво висловлену та запозичену в Л. Аламани схильність Вайетта до різкого слова (наприклад, коли він у третій сатирі описує підступних придворних як свиней чи віслюків)¹⁰⁰.

Щодо художнього світу сонетів та пісень, то, як зазначив літературний критик Д. Фрідмен, Вайєтт перейняв прийоми Петрарки для того, щоб застосувати їх в тих царинах, якими Петрарка практично не цікавився¹⁰¹. Він активно послуговується стилістичними фігурами, які посідали важливе місце у петраркістському каноні, насамперед, метафорами та оксюморонами. Побудова віршу на антитезах, притаманна сонетам великого італійця, у сучасному літературознавстві має назву петраркістського парадоксу¹⁰². Показовим у цьому сенсі є вірш Т. Вайетта «I Find No Peace, And All My War Is Done», кожен рядок якого будується на антитезах: мир/війна, страх/надія,

⁹⁹ *Gilfillan G.* – Op. cit. – P. xvi.

¹⁰⁰ *Baldi S.* *Sir Thomas Wyatt.* – Op. cit. – P. 111.

¹⁰¹ *Friedman D. M.* *Wyatt's Amoris Personae* / D. M. Friedman // *Modern language Quarterly.* – 1966. – Vol. 27. – N. 2. – P. 138.

¹⁰² *Rossiter W. T.* «I Find No Peace, And All My War Is Done» («Descriptions Of The Contrarious Passions In A Lover») *Sir Thomas Wyatt (1557)* / W. T. Rossiter // *The Facts On File Companion to British Poetry Before 1600* / [ed. by M. M. Sauer]. – New York : Facts On File, Inc., 2008. – P. 226.

вогонь/лід, життя/смерть, любов/ненависть, радість/туга, та ін.:

*I find no peace, and all my war is done;
I fear and hope, I burn, and freeze like ice;
I fly aloft, yet can I not arise;
And nought I have, and all the world I seize on...*¹⁰³

*Не знаю миру, хоч нема війни;
Боюся й сподіваюсь одночасно;
Ширяю в небі, хоч піднятись складно;
Я – злидар, але мій – увесь цей світ...*

Світ поезії Вайєтта, на відміну від Петрарчиного, – нетривкий і жорстокий, насичений смутком, іронією (в тому числі, і автоіронією), різкістю. В сонетах англійця немає спіритуалізації пристрастей, як це було у його італійського попередника. Ліричний герой англійських сонетів більш раціоналістичний, він набагато ближчий до землі, а його кохана позбавлена ореолу величності¹⁰⁴. Холодність героїні його творів (як сонетів, так і більшості пісень та рондо), на відміну від Донни Петрарки, пояснюється вже не побожністю, а жіночою жорстокістю, разом із тим, характерною рисою її характеру виступає мінливість: «...often change doth please a woman's mind» (фінал сонету «Divers doth use...»)¹⁰⁵.

Неодноразово бунтує поет проти лицарського закону рабської покірності дамі серця (сонет «My love to scorn»), хоча це – одне з правил лицарської честі, прописаних Б. Кастільйоне у «Придворному», – правил, які керували умами та серцями тюдорівських придворних¹⁰⁶.

¹⁰³ The Poetical Works of Sir Thomas Wyatt / [ed. by J. Yeowell]. – Op. cit. – P. 9.

¹⁰⁴ Горбунов А. Н. «Стеснённый размер» (Об английском сонете) / А. Н. Горбунов // Английский сонет XVI – XIX веков: Сборник / [сост. А. Л. Зорин] / [на англ. яз. с параллельным русским текстом]. – М. : Радуга, 1990. – С. 43.

¹⁰⁵ The Poetical Works of Sir Thomas Wyatt / [ed. by J. Yeowell]. – Op. cit. – P. 19.

¹⁰⁶ Child H. H. – Op. cit. – P. 7.

I. Історико-літературний процес

Так, у своєму сонеті «I abide, and abide; and better abide...» Т. Вайєтт послідовно описує одну з найважливіших чеснот «правильного» петраркістського закоханого: терпіння. Його емоційний вибух наприкінці віршу – *Much were it better for to be plain, / Than to say, «Abide,» and yet not obtain*¹⁰⁷. (*Все ж правду болісну дізнатись ліпше, / Ніж чути: «Почекай!» й чекати тут довічно!*) – сприймається, скоріше, не як дорікання коханій, а як раціональне висловлювання своєї незгоди з усталеною традицією.

А у сонеті «Divers doth use, as I have heard and know» поет спочатку описує декілька традиційних, петраркістських реакцій на мінливість жінки¹⁰⁸, а потім пропонує свій вихід з ситуації – не перейматися цим, оскільки мінливість закладена у жіночій природі:

*...let it pass, and think it is of kind
That often change doth please a woman's mind.*¹⁰⁹

*Я дозволяв цьому минутись нині,
Бо знаю: розум жінки тішать зміни.*

Таким чином поет немовби запрошує своїх читачів замислитися щодо вірності й беззаперечністю існуючої традиції та удосконалити її.

Видозмінюються у поезіях Вайєтта ще дві петраркістські конвенції. Значне місце у петраркістському каноні, як відомо, посідає паралелізм у зображенні кохання та природи, на фоні якої воно розвивається. У ліриці англійця описи природи зникають взагалі. Відсутня у ній також і тема часу. Так, у своєму сонеті «Whoso List To Hunt» (еквіваленті 190 сонету Петрарки) Т.Вайєтт опускає не лише ліричне зображення природи, на фоні

¹⁰⁷ The Poetical Works of Sir Thomas Wyatt / [ed. by J. Yeowell]. – Op. cit. – P. 21.

¹⁰⁸ Плакати і лементувати без кінця: «To mourn and wail, and never for to lynn,» чи думати, що жалісними словами можна розчулити жіночі серця «...think with words to win / The hearts of them...» – цит. за The Poetical Works of Sir Thomas Wyatt / [ed. by J. Yeowell]. – Op. cit. – P. 19.

¹⁰⁹ The Poetical Works of Sir Thomas Wyatt / [ed. by J. Yeowell]. – Op. cit. – P. 19.

якої постає лань (зелена трава лугів, дві річки, тінисті лаврові кущі), а й час, який немов би обрамує увесь Петрарків сонет (на його початку це – весняний ранок, а наприкінці – спекотливий полудень).

Світоглядні орієнтації Вайєтта несуть на собі відбиток впливу протестантської ідеології: це відчувається і в популяризації ідеї приреченості людини та її покірливості божественному присуду, і у відмові від використання античної образної системи (пантеон богів). Як відомо, протестантизм доволі упереджено сприймав античність, закликаючи повернутися до раннього християнства (сонет «*My galley charged with forgetfulness*») ¹¹⁰. Ліричний герой Вайєттових творів – закохана людина, що цілком відповідає класичним петраркістським традиціям. Разом із тим, на відміну від петрарківського героя, він неодмінно був придворним-політиком (сонет «*Ceasar, when that the traytour of Egypt*») ¹¹¹.

Окрім Петрарки, на розвиток лірики Т.Вайєтта вплинули також і деякі інші італійські та французькі поети, хоча в значно меншій мірі. У його творчості, згідно з дослідженнями А. Колдірона, помітний вплив шести ренесансних континентальних митців. Це, по-перше, Серафіно Аквілано (Serafino d'Aquilano, 1466–1500), у якого англійський поет запозичив розмір октав. По-друге, це – Луїджі Аламанні (Luigi Alamanni, 1495–1556), із творчості якого Т. Вайєтт переніс до англійської поезії терцети, які застосував у своїх сатирах. По-третє, це – П'єтро Аретіно (Pietro Aretino, 1492–1556), з чия прози він черпав насагу для написання власних віршових парафразів псалмів. Також у поезії Вайєтта зустрічаються переклади з Драгонетто Боніфачіо (Dragonetto Bonifacio, перша половина XV ст.) та французів Клемана Маро (Clement Marot, 1496–1544) і Мелена де Сен-Желе (Mellin

¹¹⁰ Соколов Д. А. – Цит. вид. – С. 228-229, 247.

¹¹¹ Там само. – С. 207.

I. Історико-літературний процес

de Saint-Gelais, 1491–1558). З французької поезії до англійської увійшло кілька ліричних жанрів, зокрема, рондо та сіксен¹¹². Останній з вищезгаданих жанрів, на думку сучасного літературознавця А. Колдірона, міг надихнути британських поетів на створення англійської форми сонету¹¹³.

Т. Вайєтт став піонером і у введенні до англійської поезії розміру «птахівниці», яким так захоплювався граф Саррі та багато другорядних поетів доби Ренесансу. «Розмір птахівниці» («poultry verse» чи «poulter's measure»), який також іноді називають «кульгавим розміром» є старовинною англійською формою двовірша, що складається з 12-ти або 14-ти рядків. Вважається, що цей термін ввів поет-єлизаветинець Джордж Гаскойн (George Gascoigne, 1534?–1577). Дванадцяти-чотирнадцятирядкові вірші завдячують своєю назвою ренесансним торговкам яйцями, що у ті роки продавалися дюжинами. Через те, що тогочасні торговки погано вміли рахувати, вони відміряли у дюжині іноді дванадцять, а іноді чотирнадцять яєць. Існує й інше припущення, що цей розмір походить від слова «polter», що означає «кульгавий», «нерівний»¹¹⁴.

Мова Т. Вайєтта часто така ж проста, як і мова його попередників, і для читача, вихованого на більш пізній англійській поезії, починаючи зі Спенсера, мова Вайєтта може здатися малохудожньою, навіть суб-поетичною¹¹⁵. Деякі дослідники (А. Еванс, Г. Чайлд) навіть говорять, що у його віршах можна помітити «ознаки важкої над ними

¹¹² Сіксен – гнучка строфічна лірична форма, рядки якої зазвичай склалися із десяти стоп. Характерною ознакою сіксена є наявність лише трьох рим. Найбільш частою схемою римування була *ababcc*.

¹¹³ *Coldiron A. E. B. French Presences in Tudor England / A. E. B. Coldiron // A Companion to Tudor Literature / [ed. by K. Cartwright]. – A John Wiley & Sons, Ltd., Publication, 2010. – P. 249-250.*

¹¹⁴ *Кружков Г. М. Лекарство от Фортуны... – Цит. вид. – С. 92-93.*

¹¹⁵ *Lewis C. S. – Op. cit. – P. 227.*

праці»¹¹⁶. З іншого боку, простота та лаконічність, невігадливність схем римування надають строфам Вайєтта певну приємність, гідність та відвертість, що робить їх дуже привабливими¹¹⁷. Літературознавець К. Льюїс припускає, що у Вайєтта була якась особлива система написання віршів, проте її секрет, напевно, загубився ще до появи на світ друкованої версії його робіт, і тому не мав впливу на наступних поетів¹¹⁸.

Слід пам'ятати також, що більшість ліричних творів, написаних у ранній тюдорівський період, призначалося для співу, вони писалися не як цикл творів для прочитання, а як пісні для виконання під музичний супровід, для розваги, втіхи та відпочинку¹¹⁹. Про це свідчать значні відмінності між текстами окремих ліричних творів сера Т. Вайєтта, що зустрічаються у манускриптах та друкованих виданнях. Деякі дослідники англійської ренесансної лірики, наприклад, К. Льюїс, наголошують на тому, що було б невірно вивчати ранню тюдорівську лірику окремо від музики. На той час музика і поезія ще нерідко являли собою синкретичну єдність. Якщо їх розглядати у сукупності, то, за словами К. Льюїса, можна пробачити ліриці деякі її образні та метричні недоліки¹²⁰.

Мовленнєва простота творів Вайєтта компенсується наявністю у них цілої системи символів-образів. Одним із ключових образів, що часто фігурує в творчості цього поета є фігура Анни Болейн, другої дружини Генріха VIII. Дослідники виділяють у творчості Вайєтта різноманітні символи, пов'язані з цією жінкою. Так, у хрестоматійному сонеті Вайєтта «Whoso list to hunt...» Анна Болейн з'являється у вигляді лані, яка належить Цезарю:

¹¹⁶ *Evans I. B.* – Op. cit. – P. 22; *Child H.H.* – Op. cit. – P. 6.

¹¹⁷ *Child H. H.* – Op. cit. – P. 8.

¹¹⁸ *Lewis C. S.* – Op. cit. – P. 226.

¹¹⁹ *Ibid.* – P. 222, 230.

¹²⁰ *Ibid.* – P. 230.

I. Історико-літературний процес

*Noli me tangere; for Cæsar's I am,
And wild for to hold, though I seem tame.*¹²¹

*Ти не чіпай мене, бо Цезар – мій вельможа,
Я – дика, хоч ручною здатись можу.*

Історія суперництва монарха та поета за право володіти рукою й серцем Анни Болейн – тема легенд та історичних анекдотів, що з'явилися ще за життя короля і збереглися поміж іншим і в першій біографії Анни Болейн, написаній онуком поета, Джорджем Вайеттом. Вищенаведений вірш, що є вільним перекладанням СХС сонету Петрарки «На життя мадонни Лаури» (1339) можна вважати публічним куртуазним жестом зречення придворного поета від коханої жінки, у яку закохався також і його монарх¹²².

Дослідник Р. Саутголл наголошує на тому, що образи соколів, які зустрічаються у деяких ліричних творах Вайетта, також пов'язані з його коханою, бо білий сокіл був емблемою Анни Болейн на церемонії її коронації¹²³.

Втім, у деяких сучасних дослідженнях підіймається питання щодо правомірності панівної у літературознавчих розвідках ХІХ ст. точки зору, що А. Болейн була єдиною натхненницею поезій Т. Вайетта. Так, поряд з іменем цієї англійської королеви, у сучасних розвідках згадується ім'я її двоюрідної сестри, поетеси Мері Шелтон, а також імена двох Єлизавет (жінки поета Єлизавети Брук та придворної дами Єлизавети Даррелл).

Значну роль у поезії Т. Вайетта відіграють також образи полювання та соколиної ловлі – як невід'ємного атрибуту придворного життя¹²⁴. Англійський поет вводить образи лісу у свої переклади Петрарки навіть там, де їх не

¹²¹ The Poetical Works of Sir Thomas Wyatt / [ed. by J. Yeowell]. – Op. cit. – P. 19.

¹²² Кружков Г. М. Лекарство от Фортуны... – Цит. вид. – С. 32-40.

¹²³ Southall R. – Op. cit. – P. 176.

¹²⁴ Mason H. A. Sir Tomas Wyatt. A Literary Portrait... – Op. cit. – P. 12-13.

було в оригіналі. Цей літературний «штрих» ще більше характеризує ліричного героя поезій Вайєтта як дипломата і придворного, служителя короля, а не як Амура (яким постає його італійський «брат»)¹²⁵.

У Томаса Вайєтта було надзвичайно насичене подіями життя, і це, здавалося б, могло багато разів відволікти його від поезії, проте він залишався їй вірним, і, більш того, проявляв у ній свій витончений і, разом із тим, глибокий дар. Кількома словами його можна назвати «людиною дій, ... що залишилася людиною творчої фантазії»¹²⁶.

На плечі Вайєтта та його молодшого сучасника Г. Говарда лягло кілька важливих завдань. По-перше, їм треба було розробити новий стиль письма. Цей процес Дж. Паттенхем охарактеризував як «очищення» «грубої та доморобної манери писати вірші»¹²⁷. По-друге, ці поети мали розібратися із плутаниною, що виникла в англійській мові протягом XV століття у зв'язку з появою німої -e наприкінці слів та зміщенням наголосів у деяких словах французького походження. Таке завдання могли вирішити лише лірики, які творили у рамках силабо-тонічної системи віршування¹²⁸. Т. Вайєтт, на відміну від свого молодшого колеги, виконував цю задачу не завжди блискуче. Тому один із дослідників його творчості, Г. Чайлд, зауважує, що під час читання цього лірика іноді складається враження, що він підраховував склади на пальцях, коли писав¹²⁹. Деякі ритмічні «кострубатості» у творах Т. Вайєтта зумовлені відсутністю чіткої унормованості мови за часів його життя та його місцем поета-

¹²⁵ Шайтанов И. О. История зарубежной литературы. Эпоха Возрождения / И. О. Шайтанов. В 2 томах. – Том 2. – М. : ВЛАДОС, 2001. – С. 85.

¹²⁶ Rhys E. – Op. cit. – P. 119. Докладніше про його життя див. Muir K. The Life and Letters of Sir Thomas Wyatt / K. Muir. – Liverpool : Liverpool University Press, 1963. – 282 p.

¹²⁷ Puttenham G. – Op. cit. – P. 62-63.

¹²⁸ Child H. H. – Op. cit. – P. 4.

¹²⁹ Ibid. – P. 6.

I. Історико-літературний процес

піонера, який торував новий шлях для наступних поколінь.

Генрі Говард, граф Саррі (Henry Howard, earl of Surrey, 1517–1547) у своїй творчості зробив спробу закінчити, за його власними словами, «вдосконалити для часу» («to perfect for time»)¹³⁰ те, чого не встиг Томас Вайєтт. За висловом Е. Райза, граф Саррі зробив для вайєттівського сонета те саме, що В. Шекспір – для білих віршів К. Марло: він допоміг йому на теренах англійської мови стати гнучкішим та піддатливішим до жвавості людської думки. Сонети Г. Говарда приємно вражають своєю пропорційністю, логічністю, у порівнянні з незграбними формами поезії Вайєтта¹³¹.

Підсумовуючи, зазначимо, що жанрова палітра творчості Томаса Вайєтта була надзвичайно багатою. Цей поет-піонер ввів до англійської літератури не лише жанр сонету, творчо переосмисливши його та надавши йому англійського колориту. Він також був першим британським поетом, який писав у формах рондо і віреле та застосовував такі поетичні розміри як дантові терцини і розмір птахівниці. Більш того, саме він увів до англійської мови практику писати листи у віршах та запропонував форму для віршових перекладів псалмів, яка набула широкого вжитку в подальшій художній творчості англійських митців.

¹³⁰ *Surrey H. Howard, Earl of. The Poetical Works...* – Op. cit. – P. 61.

¹³¹ *Rhys E.* – Op. cit. – P. 122.